

VII. Következmények

Kérdésünk tehát úgy hangzik, hogy követelheti-e az egyén saját államától azoknak a jogoknak a tiszteletben tartását, melyek révén saját adottságai és döntései alapján teljes nemzeti életet élhet. Ha az állam ezt polgárai egy része számára lehetővé teszi, mások számára pedig akaratuktól függetlenül nem, akkor őket nem tekinti morálisan egyenértékű személyeknek. Megsérti esélyegyenlőségüket, minthogy személyiségük fejlesztését számos területen akadályozza, illetve másoktól eltérően nem segíti. Ugyanakkor az állampolgári kötelességek ugyanolyan körét ruházza rájuk, és azt a jogot vindikálja magának, hogy adójukból és egyéb kötelességeik teljesítésének eredményiből őket nemzeti sajátosságaik alapján egyáltalán ne vagy aránytalanul kisebb mértékben támogassa.

Megoldást kínál-e ez a felfogás azoknak az államoknak a problémájára, amelyek hódítás eredményeképpen jutottak olyan területekhez, amelyeken számottevő kisebbség él, olyanok, akik nem saját akaratukból kerültek az adott állam fennhatósága alá, elszakítva saját nemzeti államuktól, illetve saját nemzeti államuk erőszakos megszüntetésével, s kisebbségbe kényszerítésüket követően történelmük gerincét a felszámolásukra irányuló különböző erejű és durvaságú kísérletek alkották? Ezekről feltételezhető, hogy az adott államot nem tekintik olyannak, amely keretein belül szabadon fejlődhetnek, tehát az adott államot nemzeti tekintetben nem tekintik sajátjuknak. A megoldás nyilvánvaló. Az adott államnak őket is védenie kell. Számukra szintén biztosítania kellene mindannak a létrehozatalát, melynek létrehozatalára képesek nemzeti kultúrájuk tekintetében. S deklarálnia, valamint folyamatosan demonstrálnia kell, hogy az ő államuk is. Tehát a többségtől eltérő nemzeti kultúra választása esetén egyenrangú tagjainak tartja őket a politikai közösség, másságuk, tehát nemzeti sajátosságaik fejlesztésének jogával együtt.

Ha azonban nemzeti sajátosságainak mindegyik, a liberális demokráciával összeegyeztethető eleme szabadon ápolható, és az államot is igénylő elemek esetében annak intézményrendszerében történő effektív részvételük révén fejleszthető, valamint a kollektív nemzeti állami tisztelet állami formáival is bírnak, akkor okkal állítható, hogy az ilyen állam az ő államuk is.

Természetesen éppen a nacionalista szenvedélyek jellege miatt, éppen a nemzeti kérdés nem emberi jogi felfogása miatt szükséges az államközi szerződések olyan rendszere, amely a vázolt feltételrendszerrel együtt, egymás függvényében garantálja az államhatárok stabilitását. Ezek a szerződések azonban nem helyettesíthetik az olyan álláspontnak a nyílt vállalását, s ennek eredményeképpen azt a társadalmi diskurzust, amely kialakítja az alkotmányos egyetértés és a kölcsönös szimbolikus tisztelet világát, valamint megoldásokat keres az egyes konkrét, nemzeti jelleggel is bíró problémákra.

Meg kell vizsgálnunk még egy állítást, amelyet vádként sokszor vetnek a fentiekhez hasonló elképzelések hangoztatói szemére, nevezetesen azt, hogy az ilyen állam nemzetietlenné válik. Az állítás főként akkor hangzik el, ha fennáll annak a lehetősége, hogy a nacionalizmusoknak azok a formái, amelyek akár egy, akár az összes nemzet jogait minden más fölé helyezik, tehát az emberi jogok fölé is, illetve azok, amelyek a mindenkori nemzeti többség döntéseinek függvényévé teszik a kisebbségi jogok kiterjedését, nem kaphatnak helyet az ilyen államban. Ebben az államban tehát nem volna tere a nemzeti identitás mások rovására terjeszkedni kívánó válfajainak. Ugyanakkor minden más formájának igen. Azaz csak az állíthatja, hogy az ilyen állam nemzetietlen, aki a nemzeti identitás lényegének tekinti a nemzeti agresszivitást, tehát úgy véli, hogy az agresszivitás nélkül a nemzet értelmét veszti.

Ám annak, aki a nacionalizmus kooperatív válfaját felfoghatónak és élete során megvalósíthatónak tekinti, következképpen a nemzeti konfliktusok megegyezéses, az egyén nemzeti sajátosságait is magában foglaló emberi jogi szempontú döntéseken alapuló megoldását lehetségesnek és kívánatosnak tekinti, a nemzeti együttműködés és fejlődés új tere nyílik meg. Ez a világ persze nem a nemzeti konfliktusmentesség világa. Mindössze azt a morális igényt lehet megfogalmazni, és jogilag alátá-

masztani benne, hogy e konfliktusok megoldásai közé ne tartozhasson egyesek nemzeti identitásának hatalmi felszámolása. Az állam kötelességei közé tartozzon annak a térnek a megnyitása saját keretén belül, amely polgárai teljes nemzeti életének feltétele.

A nacionalizmus emberi jogi felfogása természetesen nem jelenti a nemzeti agresszivitás megszűnését. Nem több egy évrél, hiszen ennek a folyamatnak számos lényeges eleme van. Ugyanakkor azt sem állíthatjuk, hogy bármilyen más eleme önmagában megoldást kínál. Ezért például Anthony D. Smith-szel csak részben lehet egyetérteni, ő ugyanis a nacionalizmus negatívumai kapcsán születő megoldást a kölcsönös függőségek világméretű erősödésében és kiterjedésében látja. Szerinte az új politikai, gazdasági és kulturális erők transznacionális hatással bírnak. A kozmopolitizmus terjedése ugyanakkor szerinte nem foglalja magában a nacionalizmus megszűnését. Az emberi lény többféle kollektív identitással rendelkezik. Megjelenik ugyan a kontinensek egységesülésével a „kultúracsaládok” felfogása, de a bevándorlás újabb feszültségek forrása lehet a korábban homogén kultúrákban. Ám Anthony D. Smith szerint a nemzetek és nemzeti identitások világa nem reménytelen eset. A nacionalizmus ugyan nem lehet felelős különféle zsarnoki rendszerek demokratizálásáért, de az elnyomott népek büszkeségének forrásává válhat, és a demokráciákhoz történő csatlakozás, illetve a hozzájuk történő visszatérés elismert módja lehet. És mindaddig fennmarad, ameddig ezeket a szükségleteket nem elégíti ki az identifikáció más fajtája.²⁸⁹

Anthony D. Smith véleményéhez azonban hozzá kell tennünk, hogy a világméretű kölcsönös függőségek nyilvánvalóan bírhatnak ilyen hatással, de önmagukban az elnyomás új formáit is hozhatják.

Ugyanúgy részben igaza van Ernest Gellnernek, aki szerint a technológiai fejlődés eredményezi a megoldást, minthogy nemzetek fölötti technológiai összefonódás alakul ki. Ebből Gellner – milli elemeket is magában foglaló – felfogása alapján alighanem más érdekviszonyok következnek.²⁹⁰ Ám Smith-hez hasonlóan ez az egy elemre redukált minta sem jelentheti a probléma tényleges megoldását. Mind a kölcsönös függőségek világméretű rendje, mind pedig a technológia nemzetközivé válása reali-

tás. Nyilvánvalóan lehet ilyen szerepük, ám önmagukban akár ellentétes eredménnyel is járhatnak, különféle csoportok dominanciájának eszközeivé válva, éppen nacionalista indoklással. Ezért a nacionalizmus mindegyik ismert elemét meg kell vizsgálni, méghozzá mind saját jellegzetességei, mind pedig az emberi jogok morális alapjainak szemüvegén keresztül.